

Studi hag Ober
Niv. 21
Goanv 1944

TAOLENN

<i>Maro an Aotrou Perrot</i>	2
<i>Teir Barzhoneg</i>	4
O pennaouin e-touez al levriou koz : <i>Kontadenn</i> <i>« Coatallec Kervinon »</i>	9
<i>Hun</i>	34
<i>Ganedigezh</i>	35
<i>Ar Wezenn Vurzhudus</i>	36
<i>Kristeniezh ha Speredegzh Vrezhon</i>	43
<i>A dreuz lenn</i>	53
<i>Kanvou</i>	54

*Gant aotreadur Eskopti Sant Brieg
Pep gwir miret striz*

Maro an Aotrou Perrot

Amzer yen en ur vro yen. Sul anezhi.

Gouzout a ra ar muntre e tile ar person distreiñ gant an hent-se, echu gantañ e oferenn er chapel du-hont.

Evit pardon Sant Kaourantip, nebeut a dud er chapel, ha gwaz ebet.

Amzer yen en ur vro yen.

Serret ar chapel e tistro ar beleg hag ar c'hurust da gaout ar vourc'h.

A daol trumm, un tenn a dost. « C'hwitet, » a soñj al lazher.

Un eil.

Hag ar person da gouezhañ, treuzet e benn gant ar boled, semplet.

Hag an den da vont kuit dindan kuzh ar c'hleuz, ar masikod o sellout spontet.

Da 6 eur d'abardaez e varve an aotrou Perrot, hep bezañ adkavet e anaoudegezh. Trede sul an Azvent.

Hag an noz a zeuas, noz du ar goañv yen en ur vro yen.

Petra en deus klasket ar muntre hen diskar ? Tan ur galon a veleg, prest bepred da vont war sikour an den kollet, digor bepred da zegemer en e di an tremeniad, pe broadelouriezh an hini a youc'he

d'ar bed e fiziañs en adsavidigezh e bobl. An eil hag egile. Feiz ha Breizh.

Piv en deus e lazhet. Unan hag a gave mat diskouez gant muntr ur beleg e gasoni ouzh ar relijion, unan trellet e spered gant soñj un etrevroadelezh plaen ? An eil hag egile. Ar banniel ruz falz-morzholiet a save en ur wezenn, a us da hent skornet Koad-Keo, en beure an interamant, d'ar 15 a Kerdu, hen diskoueze.

En interamant, mignoned e-leizh, deuet a bep korn eus Breizh, mantret holl gant an drouklazh. Tud a bep doare, broadelourion a bep liv, unanet holl en o azaouez evit ar beleg gredus, ar brogarour feal, an den reizh a zo bet, a-hed e vuhez, an aotrou Perrot.

Kousket a ra e Koad-Keo, e harz ar chapel-se en deus savet d'ar Werc'hez Vari, rouanez Vreizh, ha d'ar Sent Kozh, en soñj an amzer dremenet, en soñj an amzer da zont.

War un tu, bez an aotrou Jego, beleg diwezhañ Koad Keo, muntret en ivez e-pad an dispac'h, war douar ar barrez. Ha war an tu all, bremañ ur merzher all.

Bez an aotrou Jego o sellout ouzh kantvedoù kozh ar vro. Bez an aotrou Perrot o tiouganañ dimp an amzerioù da zont. Splannoc'h eget biskoazh e splanno hiviziken e uhelskouer. Deus 'ta c'hoazh, muntre, ha klask he lazhañ.

N'hall ken ar sklerijenn-se bezañ lazhet.

Maodez GLANNDOUR.

TEIR BARZHONEG

I. KAN KREISTEIZ

Tud a zo ha n'ouzont 'met goulenn dizehañ,
Ha re all o klemmichat bepred dindan o foan,
Ha c'hoazh tud 'ra o micher hep rannañ grik,
Kristenion vat ez int, moarvat, kristenion rik,
Met ober evelto n'houlan ket koulskoude.

Rak ar bed a zo kan,
Galloud ha tenerded e vouezh.
Kan eo an oabl, kan eo ar mor,
Kan eo ar glav, kan ar séc'hor.
Ha me a chomfe dilavar ?

Da ganañ 'rin, Doue karet.
Met penaos ? va mouezh a zo raouliet.
N'ouzon ken ha n'ouezin biken.
En aner e verv va spered mibin,
Ar yezh a garan ne sent ket ouzin.

Petra vern ! Ne blij ket dit an trouz,
Nemet ar stivell a richan ennon,
Trid ar garantez, esmaeüs ha don,
Poan ha levenez va c'halon, bemdez,
Honnezh, ar sonenn a garez.

Taolioù kreisteiz a baouez a seniñ.
Digeriñ 'ran va genou d'az meuliñ,
Met son ebet nê sav etrezek an oabl.
Trompilhoù ar beure a zo tavet da vat.
Ne glevan ken an dubeed o c'hrougousat,
Ne welan ken ar wennili o troiellat.
Daoust hag e vefen o vonet da vervel ?

Da vuhez eo hag en em skuilh em ene gwan,
Ha skañv ha gwevn evel ur frond
Nerzhus ha taer, 'vel ul lano.
Ken taer ha ken douis war un dro
Ma teuzan a-bezh gant da wrez lirzhin
Evel glizh ar beure glizin.

O va Doue, Te eo,
Hag ouzhit e stagez ac'hanon
Gant achanterezh ar galon.
A, penaos komz, penaos kanañ gant va diweuz,
P'emañ em c'hreiz ar sonerezh ?

II. BROUDEREZH AR VUHEZ

Kaerat gwiadenn az poa roet din, da c'houlou deiz !
Kannet a-nevez ganez-te, ez feuteun, he dour nerzhus.
Kudennoù seiz e-leizh am boe ivez 'vit he droudañ,
Ha war bep liw e c'hoarie heol ar beure.
Ha me lammat gant an drantiz, 'vel ur bugel,
Me da gregiñ em zamm lien, ha da dec'hout.

Nag a zudi !
Galy al lano, lore'h ar vuhez, lañs va gwad taer,
A lakae va nadoz da vont.
Lezet em eus va faltazi d'ober he fenn ;
Va danvez kaer am eus broudet,
Dre guzh, ha prim, ha dizehañ.

Kozhik e oa ar beurevezh, pa glevis da vouezh o sevel :
« Deus da ziskouez da bezh-labour. »
Dihuniñ ' ris, a daol-trumm, strafuilhet-holl.
Siwazh ! Penaos tec'hout diouzhit ?
Em bizied gwan, penaos kuzhat ar wiadenn ?
Penaos herzel ouzhit d'he displegañ
Ouzh sked didruez an heol ?

A labour mezhus, diboell ha dibal !
Gwalluziet e oa va c'hudennoù seiz, [diaoul :
Gwastet al livioù ha torret an neud, gant dorn an
A-dreuz d'ar steuenn, e welen bremañ
Az poa treset evidon-me raklinennoù
Mistr hag eeun...
Ne 'm boa d'ober met mont ganto betek ennout...
Pebezh kerse !

Te, an Hini en deus kannet fank al lienenn,
Lakaet neud nevez e-lec'h pep difienn ;
Te, an Hini en deus disc'hraet al labour fall...
Me, gant pep skoulm troc'het e wade va c'hig ;
Dinerzh, ha divi, ha mezhekaet,
N'hellen ober tra nemet asantiñ.

Strewiñ a rez bleunioù dispar en nevez-hañv,
Deliou limestra en diskar-amzer.
Dit-Te ivez da zibab al livioù,
A gano warnon ez peurbadelezh.
D'az torn kreñv da vleniañ va zorn,
Te, hag a lak ar steredi da vont
Hag ar c'hoz dall da gavout he hent.

Kraf ha kraf e ran va labour ganez,
Va dlead-bemdeiz, tenn, karet, laouen.
Ne welan nemet pleg an droellenn ;
Ne vern.
Pep troellenn a ya seder war du he c'hreiz,
O tostaat ouzhit muioc'h mui, 'hed ar vuhez.

Pa vo echu da vat ar wiadenn,
Pa selli outi e sklaerder da neñv,
Hag-eñ kavi, dindan pep gwri, ar pok kuzhet
Gant daouarn krenus da vatezh ?

III. MEZEVELL

Emañ va c'hazh war va skoaz,
E skilfoù sanket don, gant aon da gouezhañ.

Eveltañ, me a gren gant spouron hag anken.

Va gwaskedet az poa e-kreiz da zorn serret
Ar bed kuzhet ouzhin ha me kuzhet outañ.
Perak ac'h eus distardet da vizied ?
Trelatet gant an islonk, dizifenn ouz ar vezevell,
Am eus aon da ruilhañ diwar da balv astennet.

Edo ar vuoc'hig Doue eskuit ha skañv,
War va c'hildorn, e-pad an hañv,
O piltrotal, oc'h argilañ hag o termal,
Ha dezhi, koulskoude, eskell da zinijal !

Ha me, n'em eus netra, hen gouzout kaer a rez,
Nemet pouez va fec'hed hag enkrez don va c'halon.

Gant da vizied kreñv ha laouen,
Ha pa vefen bloñset korf-ene,
N'eus forzh...
'Vel ur vag e goudor ar porzh,
Me a venn, e-kloz da voz, chom da viken.
Warnon, serr adarre da zorn ;
En despet din, mir ac'hanon, o va Doue !

BENEAD.

O pennaouin e-touez al levrioù koz

gant Kloareg ar Veuzid

Kontadenn

" Coatallec Kervinon "

Un nebeut bloavezhioù a zo, pa oan o furchal e Levr di Broadel Paris, war-dro oberennoù an Uhel, e tegouezhas ganin ur mignon, barrek-kenañ war lennegezh hor Bro, hag a lavaras din : « Emaoc'h adarre o firbouchal e-touez marvailhoù Breizh ? » — « Ya, » emezon. — « Ha gwelet hoc'h eus, el Levr di Broadel, dornskridoù Pengwern ? » — « Emaon e Paris evit-se. Met, 'm eus aon, nen eus, en dastumadenn-se, nemet gwerzioù ha sonioù. » — « Hag a zo gwir ; koulskoude gwelit dornskrid Pengwern niverennet 92 : eno e kavot meneg eus ur gontadenn tost-kar d'unan all dastumet gant an Uhel, hec'h anv *An itron a Goathaleg*. Siwazh, ar gontadenn a zo bet lamet diouzh an dornskrid, ha ne chom anezhi nemet hec'h anv en daolenn ! » Ha va mignon kuit.

Stignet ar c'hoant-gouzout em empenn, ec'h is betek al Levr di Broadel, hag e c'houlennis dornskrid 92 dastumadenn pengwern ; hag end-eeun, en daolenn, aozet evel m'hel lennomp el levr gant « *Made de St Prix* » (sic), e kavis meneg eus div werz, unan (n° 17) hec'h anv *Bruillac* — el levr e lenner

Bruillac a K/roue — unan all (n^{em} 18) hec'h anv
Kloarec crec'h menez ; hag, etrezo, an notenn-mañ :

Conte des 2 docteurs

An itron a coatalec tennet

deus dindan kazel ge

K/ivinen coat-allec en Plougonver

hag a-gleiz dirak ar gerioù-se :

Ceci n'existe pas dans le volume.

Kement-mañ a oa gwir ; ar pajennoù a oa skrivet
warno ar gontadenn, n'emaint ket mui el levr 92.
« Gwazh a se deomp ! » evel m'hel lavare va c'heneil.

Ma ! ar gontadenn-se, hec'h adkavet em eus. Te-
c'het kuit eus un dornskrid, en em gav en un dorn-
skrid all, hemañ dreset gant an Itron de Saint Prix,
hag a zo bet kaoz anezhañ e *Studi hag Ober*, niv. 20
(Hañv 1943, p. 10 h.a.)

Lennet em eus ar gontadenn ; hec'h adskrivet em
eus, ger evit ger, evel m'emañ eno, hag em eus son-
jet e vefe talvoudus poellañ un nebeut warni hag he
lakaat keñver-ha-keñver gant kontadennoù all pen-
naouet amañ hag ahont gant an dastumerion.

Stagomp gant kontadenn « *Coatallec Kervinon* »,
evit he sklerijennañ, ha, goude bezañ kinniget un
diverradur anezhi, gwelomp :

da gentañ ma 'z eus enni un dalvoudegezh lenne-
gel bennak ;

d'an eil, peseurt lec'h a zalc'h war dachenn ar
marvailhoù ;

d'an trede, hag un elfenn bennak a wirionez a vefe
en he danvez ?

Penaos en em ziskouez bezañ kontadenn Koatha-
leg ?

Bez' e kaver anezhi, da gentañ, en unan eus dorn-
skridoù Lesquivit.

An dornskridoù-mañ, evel ma'z eo bet diskleriet
en niverenn 20 *Studi hag Ober*, a zo daou levr anezho,
hag e pep hini, daou gaier. Hor c'hontadenn en em
gav en eil kaier eus al levr kentañ. Skrivet eo war
baper skol (275×175 milim.), deut da vezañ un dis-
terañ melen dre hir amzer.

Bez' ez eus, er c'haier-se, nav gwerz a-bouez :
*Cloarec crec'h menez ; Grech prison Guenet ; Louar
Guernachanne*, hag all ; ha da heul an niverenn 9,
hec'h anv *Teir noz so*, e lennomp en daolenn ar ge-
rioù-mañ :

10^e, *contaden K/vinon coatalec* (1)

Er bajenn 88 eus al levr eo e krog hor c'honta-
denn, dindan an anv-mañ, skrivet e kreion : *Conte
de Coat allec Kervinon*.

An danvez anezhi a zo skrivet penn da benn war
ar pajennoù 89-104 ; met gant ma ne oa ket a-walc'h
a blas war ar follenn ziwezhañ evit ur bemzek
linenn bennak a chome c'hoazh da skrivañ, an aozer
en deus lakaet ar peurrest war al lodenn a chome
disimplij eus ar bajenn 49 evel-hen :

(p. 104) « ... ar plac'h hen reas, hen-pad diou
vech ; mez p'ha, zeue an (P. 49) aer d'ober an taer-
ret tro, he crinige ar plac'h quez... h.a. » Er bajenn
49, a-us da c'herioù diwezhañ ar gontadenn, e len-
nomp : « *suite de L'histoire K/vinon* » (sic)

Skritur an aozer a zo aes a-walc'h da lenn, hervez

(1) Da heul ar ger *Coatalec*, ez eus un o ; ar merk-se, skrivet
e liv duoc'h, en em gav c'hoazh da heul tri anv gwerzioù all.

m'am eus gallet her gwelet va-unan el levr, hag hervez ma c'hellan her gwelet hiziv c'hoazh war ul luc'hskeudenn a zo bet graet eus ar bajenn 88.

Setu amañ, e berr gomzoù, un diverradur eus *Kontadenn Coatallec Kervinon*, evel m'emañ eta e dornskrid Lesquivit.

Un aotrou kozh eus parrez Plougonver, en eskopti Treger, a zo o chom e maner Kervinon-Coatallec. Bez' en deus tri a vugale ; ar c'hoshañ anezho, Yann, aet da veleg, a zo person e Plougonver ; an eil, Tristan, a zo breutaer (*avocat*, evel m'hel lavar an dornskrid), e Roazhon ; an trede a zo e anv Pierig : eñ eo a gont deomp an doare anezhañ hor marvailh.

Pierig a dremen ur bloaz e ti pep hini eus e vreu-deur. Distro eus Roazhon, e kav war e hent ur c'henvroad, Youenn ar Stang ; hag an daou geneil a vale a-gevret, pa zegouezh ganto un den war varc'h « ac eon guisquet hen ru poach, ru scarlet poach ». Hemañ a ginnig d'an daou genseurt kemerout servij en e di « labourat c'houec'h miz en e gastell e-touez levrioù savant, ha dont da vezañ, dre-ze, tud desket meurbet. » Asantiñ a reont, hag int da heul ar marc'heg ruz.

Degouezhet er maner, an aotrou o lez en e gambr-studi hag a ya kuit. Pierig ha Youenn, diwar lenn ha studiañ levrioù sorserezh, a zeu da vezañ barrek-dreist war an holl skjantou ; hag a-benn c'hwec'h miz, Pierig, « ur majisian » anezhañ d'e dro, a zistro d'ar gêr da gaout e dad.

An tad a oa chomet paour : Pierig e binvidika. Dont a ra d'ar mab c'hoant dimeziñ, hag un dervezh e lavar d'e dad e rank mont betek ar Portugal da c'houlenn merc'h ar roue evit danvez-pried. Pignat

a ra en e garroñs, ur c'harrroñs burzhudus a ya dre an aer ; hag eñ war-du ar Portugal.

En hent, e kav e geneil, Youenn ar Stang, a fell dezhañ mirout outañ da vont pelloc'h ; padal Pierig a zo trec'h dezhañ. Youenn a oa e benn e prenestr e gastell ; diwar gomzoù Pierig e teu dezhañ kerniel hir war e benn, ken ne c'hell mui en em denañ en e gambr ; ha Pierig gant e hent. Tizhout a ra ar Portugal ; diskenn a ra e palez ar roue ; ar verc'h, hec'h anv Bettrex, a blij dezhañ ; ha tost goude, e pignont o daou er c'harr-nij war-du Kervinon.

Deuet en-dro d'e vaner, Pierig a vev eürus. Met fellout a ra dezhañ bezañ divarvel : desket en deus an dro da gas da vad e venoz. Setu ar pezh a vezo ret da ober.

Mevel Pierig a ranko e lazhañ, troc'hañ e gorf a dammoù, hag e izili, o lakaat en ur bodez a vezo kuzhet en ur bern teil. Ar mevel a glasko neuze ur vagerez a zeuio bemdez, e-pad nav miz, da skuilh he laezh war ar bern teil ; hag a-benn neuze, Pierig a adsavo adarre, bev-buhezek hag hiviziken divarvel. Met arabat d'ar mevel lavarout grik a gement-se da zen ebet.

Ar mevel a ra, holl penn da benn, ar pezh a zo bet gourc'hemennet dezhañ gant Pierig. Doareet mat eo an abadenn. Siwazh ! ar vagerez, spontet o welout ar bern teil o virviñ, a c'houlenn digant ar mevel ar pezh a zo dindan. Ar mevel ne gred ket respont. Ar vagerez a bed hag a asped ; ar mevel, trec'het, a ziskuilh e wall-ober ; hag o daou e lezont korf Pierig da vreinañ er bern-teil !

Bettrex, hi, hag he dimezell-ambroug, bet lakaet

o div dindan kazel-ge gant Pierig araok mervel, a vev bremañ, an itron dindan stumm un naer-wiber, ar vatezh dindan stumm un touseg, e garan ar manner, a-zindan douar ; hag, hervez a lavarer, e vent gwelet c'hoazh, hiziv an deiz, o div.

Setu aze berradur hor c'hontadenn a gaver e dornskridoù Lesquivit, skrivet gant an itron de Saint Prix ; ha setu amañ daou damm anezhi, adskrivet rik evel m'emañ en dornskrid.

Da gentañ, ar pennad a zigor ar gontadenn :

(p. 88) « *Ur vech he woa, pelzo a zo aboué, un autrou coz ha paour ho chom hen K/vinon coatallec, ebars hen parouss plougonver. Colled he voa he vrech gantan, ha chom he voa gantan tri map ac ha disquanné cavout speret. An tad ha laquas ar map énan woar ar studi, graet he woa abad, goude belec, ha roet he woa dezan parouss plougonver. Chetu unan tennet, ha tennet mad. Dom Yan ha woa un den eurus er parouss se.*

An eil ha woa laquet woar ar studi ; n'ha houlléquet boud belec ; monnet he ress d'ha roazon ; ur avocat ha woa graët anezan, ag e-lech donnet d'he bro, he chommas ebars hen roazon.

N'ha chomme eta gant ar pod coz nemeit an ini bihan porkellic ar galon ; mez p'ha woue aru hen oad, he lare d'he tad :

— *Perag, m'ha tad, n'ha laquet ahanon ive woar ar studi ?*

— *Allas, m'ha map, n'hi a arru ganneomp evelt gant an eonnet, ha n'eus ho pleun d'ha nhom c'hol-
lo, an ty emeup d'ha logea, fouetted eo m'ha moyen evit disqui ho breudeur ; nemeus qu'in m'an. Mar*

ho peus c'hoant d'ha disqui, ed d'ha ty ho breur belec ; peadra he neus ; ho miret he rey... »

Ar pennad all-mañ a gavomp war-dro diwezh ar gontadenn :

(p. 104) « ... *Euzus he woa gwelet ar bern teil o virvi.*

— *Leret d'hin, emey ar magueréz, petra a zo aze. Quement he ress quen na laras dezi ar vrionez ; ac heon d'ha compta dezi pera ha woa tremenet.*

— *Allaz, m'ha pod quez, emesy, the a zo zod ! Quemer ar podez ; tor hi, ha chet ar c'hic milliquet, pe lez anezan aze ; ac an traou a chommo gannid tout. Piou a zeuffe d'ho c'houlén ? Lez an itroun, he bugale m'ar he deus bed, ac ar plac'h, ebars ar garan ; an avocat n'ha ro quin deus he quelou ; m'aro es martrésé ar pod coz ac ar bellec zo aru ho fin ive ; an alc'houeiou zo ganimp ; ro d'hin lod, ha mir ar rest.*

Ar pez a laras he woa graet ; lezet ar paourquez doctor er bern teil da braigna. Fin he woa bed ; finoc'h evit-ha neus cavet. An itroun m'ar c'houljé bezan sentet ous mam, ha n'je bevet eurus er portugal. Chétu penaus he nom coll an dud er bed man... »

Setu eta hor c'hontadenn evel m'he c'havomp e dornskrid Lesquivit.

Un tammig sklerijenn bremañ warni, ken war he diavaez, ken war he diabarzh.

War he gwiskad da gentañ, da lavarout eo war an doare-skrivañ, war ar c'hramadeg, ar yezh, gerioù ha troioù-lavar implijet enni.

An doare-skrivañ anezhi n'eo ket difazi, pelt ac'hane. D'ar mare ma skrive an itron de Saint Prix, — war-dro, hervez doare, 1820-1840 —, reizhadurioù ar Gonideg n'oant ket c'hoazh anavezet, nag embannet, nag, evel just, desket er skolioù. Aozerez ar gontadenn a selaoue an danevellour, hag he fluenn a skrive evel ma gleve he diskouarn. A-wechoù e tegouezhe klok gant an doare-skrivañ reizh, a-wechoù all avat, nebeutoc'h pe tamm ebet.

Evit skouer : ar c'homzoù a lavar ar mevel da dud ar c'hastell, pa c'houlennjont digantañ e pelec'h e oa aet Pierig hag e wreg n'o welent mui, a zo skrivet evel-hen : « *N'ha nom genet quet, emey ar mevel ; arruout ha reffoing aman gant prez bras ; m'he ya, émésan, d'ober ur tam bale war dro ; a-benn m'ha laing he vhin distro.* » (1)

Evel ma weler, doare-skrivañ an itron de Saint-Prix n'eo ket rik, na tost.

Skrivañ a ra c'hoazh :

- « *ep grech* » evit « hep gwreg » ;
- « *emais* » evit « e-maez » ;
- « *hijeas he pen* » evit « hejas e benn » ;
- « *mentred e woa* » evit « mantret e oa »

Lenn a reomp c'hoazh :

« *Drailh m'ha c'hiq ar munud han a helli* » (Drailh va c'hig ar munutañ a c'helli) ; « *evin me ed hen beazch* » (e vin me aet en beaj).

A-wechoù, dre ma tanevelle ar marvailher dirazi e gontadenn hervez rannyezh e garter, e skriv ar gerioù evel ma oant distaget.

(1) « N'en em jenet ket, eme ar mevel ; erruout a raint amañ gant prez bras ; me ya, emezañ, d'ober un tamm bale war-dro ; a-benn va lein e vin distro. »

« *Ac eon hen hent* » (eon = heñ) ; « *da nom* » (= d'en em) ; « *d'ar guier* » (= d'ar gêr) ; « *Ne manquo man d'ac'h* » (d'ach = deoc'h) ; « *querquent ho velzoine eur listr* » (= kerkent e weljont ul lestr)...

Kaout a reer c'hoazh : « *p'he wouaing* » lakâet evit « pa oant », « *de reus* » evit « da refus » ; « *te feus eur c'hallout ha ne m'eus quet* » evit « te ac'h eus... » ; « (*an deiz warlerc'h*) *he hejoine hon daou da pourmen* » evit « ... ez ejont o daou da bourmen » ; « *ar podel he feus prenet* » evit « ar bodez ac'h eus prenet ».

An itron de Saint Prix moarvat n'anaveze nemet dibarfet he brezhoneg, hag ar pezh a zo sklaer eo e skrive alies kemmadurioù diglok. Lenn a reomp, dre skouer : « *ar kezeg caer se* » ; « *a pell amzer* » ; « *donnet d'he bro* » (he = e) ; « *a croguas* » (= a grogas) ; « *c'houec'h mis a tremen founus* » ; « *ar matez* » ; « *he conge* » (he = e) ; « *he camarad* » (he = e)...

Daoust da gement-se, e c'hellomp koulskoude, adreuz lenn ar gontadenn, dastum meur a c'her, meur a dro-lavar talvoudus evel : *fouetta bro* ; ar *c'horf caer a den* ; ar *mevel... ur pod intentabl* ; *beza eun den biquen* (= un den divarvel) ; *man-kout war ar furnez* ; *eun tam aouen a zeuas d'ezi* ; *m'as he peus barailhet, m'ha iscuset, compagnonnez...*

Degouezhout a reomp gant gerioù all a zo dibaot o implij : « *an avel suil* » ; « *disquanned anezan d'imp* » (= diskouezet (?)) « *a disquanne kaout spered* » (= a ziskoueze (?)) kaout spered) ; « *porkellie ar galon* » (= paour kaezhig ?)...

Setu aze un dornad notennoù diwar-benn hor c'hontadenn, gwelet en he diavaez, en he gwiskad.

Hag en he diabarzh, peseurt talvoudegezh a zo anezhi ?

Un dalvoudegezh anat, diarvar ; ma n'eo ket dreist, n'eo ket kennebeut disterik. Gwir eo : kement kontadenn a-bouez, en hor bro, a zo enni un dudi evit hor spered, hor faltazi, evel evit hon diskouarn.

Sellit penaos an danevellour a gont deomp darvoudoù e varvailh, penaos, dreist-holl, e liv dirak hon daoulagad an dud, o stumm, o doare hag an traoù e vevont en o zouez.

Bettrex, priñsez ar Portugal, en doa, a lavar deomp ar gontadenn, « *ur guiscamant bleu-baelen gant-hi, sclent evel an éaul* » ; ha ma teu Bettrex da leñvañ, « *an dour hen he daoulagad a zo evel diou grisillin glaz.* » « *Cela est peint* », a lavare gwechall an itron de Sévigné, o varn taol bluenn La Fontaine en e vojennoù. Daoust hag an daolennouigoù-mañ n'int ket ivez livet brav ?

Ha penn-da-benn hon istor e eostomp meur a grenn-lavar, meur a gomz a skiant-vat hag a skiant-prenañ, e c'hellomp ober hon gonid anezho.

« *Quelen mam ha dleer da chilou* », (Kelenn mamm a dleer da selaou) ; « *N'euz coz vottez n'ha eus he par* » ; (N'eus kozh votez ha n'he deus ket he far) ; « *Hen guichen ar c'houlen he nom gav ar reus aliez* » ; (E kichen ar goulenn en em gav ar refus alies).

Selaouit c'hoazh ar vamm o komz ouzh he merc'h goude m'en deus Pierig goulennet dorn Bettrex : « *N'hed quet re founus, ma merc'h perak n'he n'eus quet comzet (Pierig) deus he tud, deus*

he lévé ? » War evez 'mañ, ar rouanez kozh ! Ha tad Pierig, d'e dro, goude bezañ roet d'e vab-henañ an deskadurezh beleg, a lavar, laouen ennañ e-unan : « *Chetu unan tennet, ha tennet mad !* »

Setu aze, n'eo ket gwir, furnez bev ar bobl, en e gomzoù skiantek, evel m'o c'hlevomp bep a vare, en dro deomp, war beg teod hon tudoù. « *Allas, m'ha map, a lavar c'hoazh e dad da Bierig, n'hi a arru ganneomp evelt gant an eonnet (= evned) ha neus ho pleun d'ha nhom c'hollo, an ty emeup (= emeomp) d'ha logea.* » Lavarout a ra ur wech all : « *Evel ar chaç, darn ha red, darn a vey stag.* »

Paz eus meneg eus ar vagerez a dle ober gant he laezh, ar marvailher a ziskleir : « *Couscoude he c'halon ha picqué aney ; ar feunteun lez se a woué roet dezi gant Doué d'ha sevel he buguel p'he re all, ha n'ha woa quet d'ha toll.. Lez ur vrech eo a digasso ar C'hristenien d'ha voud den ; dleer he rer respet dezan.* »

E glevet a reomp c'hoazh : « *Tremen eo rod ar fortun evidomp ; pep hini he dro,* » hag adarre : « *P'ha ver demeset, m'ha pod (= va faotr) ha p'ha her hen beagch, he fot dioual n'arruffe anoudegez fauz : ar merc'het a zo valiant ; red eo dioual.* »

Kuzul a skiant-prenañ, hervez doare !

A-hend-all, nag a ijin, nag a ampartiz e Pierig ! Ur mailh eo, anat sklaer ; hag ar marvailher a gav e blijadur o stummañ e dro-spered hag e droioù gwidre.

Touellañ a ra Pierig, da gentañ, ar « majisian ». Hervez an « accord » etrezo, e tle chom gant an den ruz unan eus an daou baotr, pe Pierig, pe Youenn. Penaos diboufañ alese ? Pierig a gemeras ur c'hou-

laouen, « *ur c'houlouen coar quen hanvet ciergen,* a lavar deomp ar marvailher — *ha graët gant coar guenan. Ar squeud deus ar sclerijen ha ia he pep tu an ty ; spountas ress pod (= paotr) an habit ru ; gallout he ress an daou all tappout ar maes, ac hi (= int) d'ha querset ha d'ha querset, quen n'he woainc aru hen Roazon.* »

Touellañ a ra Pierig ivez e geneil Youenn ar Stang : « *Lammet en deus eta hen he caross evil mont d'ar Portugal...* ; *un tol fouet, ha querquent ar caross e-lerc'h quemer an hent ha savas hen er, quezec ha caross, ac ha commanças da vont arde m'ha allé evelt an eunvet (= evned)* » Youenn a fellas dezhañ diskouez d'e gompagnunez an doktor Pierig « *ur den quer brudet* » Met ne c'hell ket herzel ouzh Pierig da genderc'hel gant e veaj-nij ; eñ avat eo a chomas diwar un taol sorserezh, e benn er prenestr : « *n'alle troi ha nep tu, an dorn deou amarret, hep galloud chanç plaç* » ; *ha daou corn, allas, war he pen, ha den n'a alle hen ten ahanné.* »

Touellañ a ra c'hoazh Pierig ar briñsez Bettrex, hag eskop Landreger, ha piv c'hoazh ? Betek an naer-wiber en doa piket plac'h an ti ; ret e voe d'an naer dont a-gevret gant al loened all, diwar taol-c'hwitell Pierig, ha « *suna ar vulum en doe tolled woar ar plac'h evit para anezi.* »

Un den dezhañ « *ur descadurez evelt n'ha nevoa den* », dezhañ « *ur spered lem dreist ar re all* », n'eo ket souezhus ma oa degemeret mat e palez Roue ar Portugal. En em gavet eno, Pierig a wel Bettrex, « *ur femeulen quen evelt al lez, ur daoulagad quer brillant ha quer douç* » ; kalon an doktor « *a gommanças tomma. An oll ha selle ouz ar caross, ho*

welet anezan ho treuzi an er ; mes an eston he wo bras ho velet ar loened quezec ac ar caross ho disquen abarz portz ar palez... »

Un dudi eo gwelout peger troet brav ha livet kaer eo pep tra er gontadenn ; eus ar penn kentañ betek ar c'homzou diwezhañ e chomomp war evez, souezhet evel bugaligoù bodet, un abardaez goañv, en-dro d'an oaled, tost d'un tad-kozh, d'ur vamm-gozh, o varvailhat, hag e lavaromp gant F. an Uhel, o komz eus Yann Kerglogor ar c'haner baleer-bro :

Me ' selaoue ar c'honter mad,
Sioul, ha warnan ma daoulagad,
Ha ' pad an poz, e varvailhou
A welen c'hoaz em hunvreou.

(Ma c'horn-bro, p. 152)

Emaomp o paouez digas koun eus Fanch an Uhel. Daoust hag ar skrivagner-mañ n'en defe ket dastumet ur marvailh bennak tost kar da *gontadenn Coattallec Kervinon* ?

Her gwelet e c'hellimp en ur verkañ resis peseurt lec'h a zalc'h hor c'hontadenn war dachenn konchennoù Breizh-Izel ha konchennoù a-dreuz bed.

Kaout a reer he danvez e meur a gontadenn dastumet gant F. an Uhel. Da gentañ, e galleg, dindan an anv *La Vie du Docteur Coathalec (Archives des Missions scientifiques et littéraires, 2e série, t. VII, 1re livraison, pp. 135-147)* Ar gontadenn a oa bet kontet d'an Uhel gant « Jean le Ny, laboureur à Plounevez-du-Faou (Finistère) » hag an Uhel en deus he skrivet en e « *Deuxième rapport sur une Mission en*

Basse-Bretagne », kaset da Vinistr gallek an Deska-
durezh, d'an 2 a viz east 1870. D'an eil^a, e galleg
c'hoazh, dindan an anv *La Vie du Docteur Coathalec*,
e *Contes populaires de Basse-Bretagne*, t. II.
Paris, Maisonneuve, 1887 er rummad *le Magicien et
son valet*, p. 96-120. An div gontadenn-mañ a zo tost-
tre an eil d'eben ; nen eus koulz lavarout nemet
gerioù, amañ hag ahont, a vefe kemmet. D'an trede,
dindan an anv-mañ : *Koadalan*, er gazetenn *l'Elec-
teur du Finistère*, (Meurzh, 25, 30 ; ebrel, 1, 2, 4, 6,
1871). D'ar bevare, dindan an hevelep anv, *Koadala-
lan*, er c'helc'hgelaouenn *Revue Celtique* (1er an.
1870-1872, p. 106-131) Amañ e kavomp ar gontadenn
e div yezh, e brezhoneg hag e galleg, bep eil tro war
bep pajenn. Ar marvailher a oa, en taol-mañ, J.M.
Guezennec eus a Blouaret, genver 1869. Da heul ar
gontadenn e kavomp un nebeut notennoù a-bouez,
savet, diwar-benn ar gonchenn-mañ, gant Reinhold
Koehler, mirer Levrdi Dugelezh-Vras Saks-Veimar,
hag a anaveze an Uhel anezhañ (cf. Abad Batany,
tezenn war F. an Uhel, p. 153).

E dastumadennoù an Uhel, an div gontadenn
anvet *Koadalan* a zo damheñvel an eil ouzh eben ;
ne glotont ket avañ gant an div all anvet *La Vie du
Docteur Coathalec*, nemet el lodenn diwezhañ.

Evit gellout o c'heferata gant dornskrid an itron
de Saint-Prix, e lakomp amañ, da heul, daou bennad
anezho, kemeret war-dro an diwezh e dornskrid Les-
quivit hag er *Revue Celtique*.

Dornskrid Lesquivit, p. 99 :

... *Ur merc'herfes ac eon d'ha laret d'he mevel
cozhan, an ini he nevoa cavet hen ty he tad ac he
woa ur pod intentabl.*

— *Querz adarre d'ha markat Callac ha pren d'hin
brassan podelz a eller d'ha guelel ha d'ha cavout ;
n'ha sell quet ouz ar priz ; ha m'ha na gaffe'h quet,
laka ober. Bras he manq d'hin he vey. Goudézé m'he
conto d'hit pera he manq d'hin d'ober.*

(Ar mevel a bren ar bodez hag e vestr a lavar
dezhañ :) « *Deus amañ d'ha clevet traou souézus em
eus d'ha lavarad did, ha n'ha lavari d'ha den. M'he
zo den biquen, ac he manq d'hin ober ur approuw
woarn 'hon m'ha unan. Sur hon ahannout, ha gra
ar pez ha larin d'hid. D'ha fortun ha vo graet. Quertz
d'ha quemer ur orz ; laze ahanon ; draill m'ha hicq
evell evit ur pasté ar munud han a helli ; neuze lacq
ahanon er podelz bras he feus prenet, ha plant aha-
non en ur bern teil, ha teil marc'h ; clasq ur mague-
res yauanc d'ha zonet d'ha toll lez war ar bern teil,
hen spaç nao miz, ac he velin ahanon ho tonnet hen
buez evell ur den yauanc, beo fresq. » (Tremen a ra
pep tra hervez kelennadurezh Pierig).*

(p. 103) ... « *Aru ar pevar miz anter, p'ha bigné
ar magueres woar ar bern teil, ha fioue muioc'h ;
ac aouen dezi c'hoas ; ha laret n'ha nayé quin... D'ar
seiz miz anter, he crenné bemdez ar bern teil gant
quement a nerz quen n'ha spouronné ar magueres...
An deiz m'ha achué an eiz miz anter, he woa ho
tonnet ; p'ha voue pigned woar ar bern teil, he sa-
vas ganthi hen ur pez ac he digorré ac he vervé.
Euzus he woa boud enan, ac hi d'ha c'hervel ha
boez he pen ar mevel...*

Revue Celtique, p. 130

Gervel a ra neuzé he vevélien, hag a lâr d'hé :
« *Bremen a vo red d'ac'h ma lac'ha ha lakad ma*

c'horf holl a bezio ker munud ha kig-silzig. Neuzé a lakaset ann holl bezio-se, gant ar gwad en ur boudez, pehini a c'holofet gant ul lienn gwenn ; hag ar boudez-se a lakaset en kreiz ur bern teill-tomm lec'h ma renko chomm epad c'houec'h miz. Goude ar c'houec'h miz-se, ma gwelfet o sevel ac'hané em fez, beo ha iac'h, ha krenvoc'h ha koantoc'h ewit bis-koaz. Ha n'ho pet nep aon ; rag pep-tra a c'hoarveo evel ma laran d'ac'h. Ober a reet ? Ia, a laras ar melienn.

Holl a zo gret evel m'hen euz laref. Lac'het eo, drqillet munud evel kig-silzig, ha laket ann tammou holl, gant ar gwad, en eur boudez, pehini a zo plantet e-kreiz ur bern teill-tomm. Mont a ra ar vageres diou-wez bemdez epad un hanter-heur bep-gwez... Bet eo pemp miz oc'h ober evel-se ; bet eo pemp miz hanter ; na vanké ken nemet tri de d'ar c'houec'h miz, pa vanas kousket war ar bern-teill... Allaz ! ha neuze e varvas Koadalan.

Pa oe dizoloët war-n-han, a oe kavet he gorf en he bez ha kazi deut e-meaz ar boudez ; a oa o vont da zevel ; tri de c'hoaz hag a vije deut he dôl da vad. Met allas ! marw a oa marw mad ; ewid bea c'hoantaët na varwe bikenn ! »

An div gontadenn eta, hini F. an Uhel, hag hini an itron de Saint Prix en em ziskouez bezañ tost awale'h an eil d'eben, da vihanañ en daou bennad-se. Koadalan F. an Uhel ha Coatallec an itron de Saint Prix a fell dezho bezañ daou zen « biquen », da lavarout eo « en em inkarni » a-nevez evit dont da vezañ divarvel. War o atiz o-unan, ez int lazhet o daou, troc'het munut o daou, an tammoù kig lakaet en ur bodez, hag ar bodez en ur bern teil... ha padal

korfoù an daou strobinnellour na c'hellont ket sevel eus a varv da vev.

Met bez ' ez eus etre 'kontadenn an Uhel hag hini an itron de Saint Prix meur a dra disheñvel.

Da gentañ, kemeromp kontadenn an 2^e rapport ha kontadenn ar *Contes populaires* (t. II). Planedenn daou vreur an Doktor n'eo ket an hevelep hini hag e dornskrid Lesquivit. Amañ e teuont da vezañ, unan person, Plougonver, egile breutaer e Roazhon ; ahont, unan a zo eskob Kemper, egile eskob Landreger.

A-hend-all, e dornskrid Lesquivit, Pierig a gav war e hent ur c'henvroad, Youen ar Stang hag e Rapport F. an Uhel, Coathalec a gav ur c'heneil all, an Dregon : o daou, Coathalec hag an Dregon a chom e li an hudour evel Pierig ha Youen, hag e teuont ivez da vezañ desket-kenañ ; hag evel-se, pe dost, penn-da-benn ar gontadenn.

Met kontadenn ar *Revue Celtique* a zo disheñveloc'h. Koadalan evel Coathalec an Itron de Saint Prix, a dremen e kastell ur majisian : met e labour, ur wech ma vo aet kuit an aotrou, ne vezo ket studiañ levrioù-sorserezh. Ar pezh en devo da ober, hervez gourc'hemenn e vestr, a vezo : chom e-unan e-pad un deiz hag ur bloaz : « Na vanko d'id — a gendalc'h an aotrou — netra en ti-ma. Eomp d'ar marchosi. Sell azé ur gazek treut, hag ur fagodenn spern diraz-hi, el lec'h melchon. Ur pred all a defé c'hoaz. Sell aman ur vaz gargal ewit hi dorna ken a c'houezi »...

Diskouez a ra dezhañ ivez div gambr-all ha ne die ket digeriñ an nor anezho. Er c'hambrou-se e kavo diwezhatoc'h « tri levr ruz, daou en unan, unan en eben, » hag a c'hello ganto bezañ trec'h war mestr

ar c'hastell. Kaout a ray c'hoazh er c'hastell, « *eun aigl war an tour brasa, hag hennès a welo Koadalan o partia hag a em lako da ober kement a drouz gant e diou-esket ha da grial ken krenv ma klevo ar majisian na euz forz pelec'h e vo.* »

Bez' ez eus ivez « *ur c'hloc'h hag a zoñ anezhañ he-unan pa c'hoarve un dra-bennag a newez er c'hastell, hag a vo rêd da Goatalan hen dideoda hag en stoufa gant stoup...* »

Kement-se ne vez ket kavet e kontadenn Lesquivit, na kennebeut planedenn ar gazeg a dle bazhata anezhi Koadalan. Al loen paour, e anv Tereza, n'eo nemet merc'h ar roue Naplez, miret dindan gazelge gant an achantour. O daou e c'hellont kuitaat ar maner milliget en ur deurel war o lerc'h ur spoue, un torch plouz hag ur skrivell, evit herzel ouzh ar majisian d'o fakañ.

Bez' ez eus c'hoazh lodennoù all, darvoudouigou all ha n'o c'havomp ket e kontadenn Lesquivit.

Hag evit gwir, dre studiañ kontadennoù ar bobl, e welomp penaos ez eus, e pep hini anezho, lodennoù evel tammoù, lakaet penn-ouzh-penn, hag e c'hellomp o c'haout amañ, ahont, pe distag, pe staget ouzh ur gontadenn all.

Tud, gouiziek-kenañ war al lennegezh bobl, o deus dizoloet, diluziet an darnoù-se, an tammoù-se. Unan eus ar barrekañ anezho a zo e anv Reinhold Koehler.

Lavarout a raen uheloc'h e c'helled lenn, da heul kontadenn Koadalan er *Revue Celtique*, un nebeut notennoù savet gantañ.

Savet en deus, keñver-ha-keñver, gant kontadenn Koadalan an Uhel, ur strollad marvailhoù all, kar an eil d'egile, met heñvel lodennoù anezho, disheñ-

vel lodennoù all. Kaout a ra R. Koehler hevelep kontadennoù en Indez, e Bro-C'hresia, e Serbia, Valakia, Danmark, Polonia, Norvegia, Alamagn, hag all.

Hag evit ar pezh a sell ouzh menoz Coathalec, a fell dezhañ dont da vezañ divarvel, R. Koehler a skriv :

« On peut comparer à cette légende, celle de l'enchanteur Virgile (1) Virgile se fait hacher en morceaux par son serviteur, se fait saler, mettre dans un tonneau et fait mettre ce tonneau sous une lampe, de telle sorte qu'elle y dégoutte neuf jours et neuf nuits. Le septième jour, l'Empereur demande à voir Virgile, force le serviteur à le conduire dans le château, et lorsqu'il voit en morceaux le cadavre de Virgile, il tire son épée et tue le serviteur. Tout aussitôt, devant l'Empereur et toute sa cour, un petit enfant tourna trois fois en courant autour du tonneau et s'écria : « Maudits soient le jour et l'heure où tu es venu ici ! » Après quoi le petit enfant disparut. Personne ne l'a plus revu depuis, et Virgile resta mort dans le tombeau. » On raconte la même histoire d'Albert le Grand, de Roger Bacon et d'Agrippa de Nettesheim. Voyez Graesae : *Der Tan-*

(1) Edelestand Du Meril ; *Mélanges Archéologiques et Littéraires*, p. 433. — Gwelout ivez un notenn, skrivet gant F. an Uhel, war un tamm paper staget e penn e zornskrid 14, e Levrdi Kemper, hag a lavar : « Vaines tentatives de Koadalan et du Docteur Coathalec pour se rendre immortels. Pareille chose, à peu près, arriva à Salomon. Se sentant près de mourir, il avait enchanté tous les êtres de la création, afin que personne ne s'aperçût de sa mort. L'enchantement devait durer mille ans et, au bout de ce temps, le fils de David devait recommencer à vivre. Il s'appuya contre un pilier et mourut, mais grâce à sa puissance surnaturelle, il avait l'air d'un homme endormi. Cependant, il avait oublié d'enchanter le ciron. Celui-ci rongea le pilier qui soutenait le roi. La veille du jour où le charme devait cesser, le pilier s'éroula et Salomon fut réduit en poussière. »

nhauser und der Ewige Jude, 2e édit. p. 112. Il court encore aujourd'hui sur Théophraste Paracelse une légende d'après laquelle il aurait chargé son serviteur de le hacher en morceaux, de le mettre dans un tonneau, de le saupoudrer avec une poudre et de l'arroser avec un baume, et de n'ouvrir le tonneau qu'au bout de neuf mois. Mais le serviteur ouvrit le tonneau après sept mois et y trouva un enfant de sept mois qui mourut aussitôt. (Voyez : *Alpenburg : Mythen und Sagen Tirols*, p. 309 ; Zingerle : *Sagen, Marchen und Gebraeuche aus Tirol*, p. 346 ; Peter : *Volksthümliches aus Oesterreichisch-Schlesien*, tome II, p. 29. »

Setu penaos un droig e-touez danvezioù hor c'hontadenn a zoug ac'hanomp, evel e « carross Coathalec », war-nij, dre bevar c'horn ar bed kroutet ; ha gant ma 'z int, hor marvailhoù, kozh-kozh-Noe, e tremenomp war ziwaskell hor faltazi a-dreuz ar marevezhioù ; hag o selaou, sioul, komzoù an danevellourion hag o lenn, difiñv ha didrouz, an itron de Saint Prix, F. an Uhel, pe an dastumerion all, e kav deomp klevout mouezhioù doujet ar mammoù-kozh, an tadoù-kozh a-hed ar c'hantvedoù, o kontañ un hevelep konchenn d'o bugale vihan, e Bro-Breizh, pe en Indez, e Bro-C'hresia, pe en Tirol !

Kaerat taol strobinelezh a zalc'h hon speredoù, hon c'halonoù evel kelc'hiet dindan kazel-gae !

Dihunomp koulskoude ; diskenomp adarre war douar Breizh-Izel, e bro Coathalec-Kervinon, e parrez Plougonver.

Dre lenn, ur wech c'hoazh hor c'hontadenn, daoust ha ne c'hellfemp ket diguzhat, en he danvez, un draig bennak hag a vefe gwir-istor ? Eo, hervez doare.

F. an Uhel, en un notermig eus e *Contes populaires de Basse-Bretagne* (T. II, p. 96) a verk : « Ce récit est présenté ordinairement par les conteurs, non comme un conte, mais comme une histoire vraie » ; hag, un tammig pelloc'h, (p. 119) : « Le docteur Coathalec est un personnage historique, ou du moins, à demi » ; hag ar skrivagner a lavar deomp penaos J.M. an Ny, e varvailher, a greer — hag e genvroiz a-unan gantañ zoken — en doe bevet an Doktor e gwirionez, o chom ma oa e Kastell Kermeno (parrez Plougonver, trev ar Chapel Nevez, eskopti Landreger) « Ne ouzon ket, a gendalc'he F. an Uhel, ar pezh a dleomp krediñ war ar brud-se. Marteze an Doktor Coathalec a oa un denjentil, gouizieq an tamm anezhañ, ha dezhañ un toullad levrioù iskis. Gant ar re-mañ, ha gant e ouiziegezh en dije lakaet kouerion tro-war-dro e gastell (hag int un disterañ warlerc'hiet ha dizesk) da grediñ e oa eñ ur mailh a strobinelezh ». Hag F. an Uhel da lavarout deomp e c'hellfemp kaout sklerijenn war gement-se o lenn ur gontadenn displeget er *Revue de Bretagne et de Vendée*, gant an ao. Ch. de Keranflec'h.

Hag evit gwir e kavomp kontadenn de Keranflec'h er *Revue de Bretagne et de Vendée*, 1857, p. 433, sqq, dindan an anv *La Légende du Docteur de Coethalec*, er pennad-skrid *Voyage dans les Montagnes noires et les Monts d'Arez*.

An danevell anezhi a heuilh a-dost hini Lesquivit.

Gwelout a reomp Coëthalec-Kermeno hag e geneil Penarstang o vont da vale bro evit deskiñ skiantou ar bed er brasañ skolioù. En em gavout a reont ivez, en hent, gant ur majisian (hemañ avat ne oa nemei an diaoul) hag a ginnig dezho holl ouiziegezh ar bed hag... an ifern, met diwar drok o ene. El lodenn diwezhañ eus ar gontadenn e fell ivez da Goëthalec-Kermeno « en em inkarni » evit sevel goude-se eus a varv da vev. E izili a zo drailhet a dammoù ; an tammoù lakaet en ur c'hased, hag en o zouez un tammig louzou bennak, un « ongant ». Arabat da zen touch ar geusteurenn araok tri deiz. Siwazh, ar mevel, ar c'hoant-gouzout o vroudañ e spered, a zav golo ar c'hased a-benn an eil devezh ; an tammoù kig e go a oa o tezañ, ha stumm un den o tont dezho. Bremañ dizoloet, avelet, ar c'hig a vreinas, ha Coëthalec-Kermeno a varvas da viken.

De Keranflec'h a skriv da heul ar gontadenn an notennoù mañ :

E 1543, maner Kermeno-vihan a oa da Yvon de Botloy, aotrou a Goëthalec e Kermaria Sulard, trev Louanec. Diskenn a rae eus an Tournemined. En e raok ez eus meneg, war-dro 1427, eus ur Yann a Germeno, ar ouenn anezhañ ganet er maner.

Baron Penarstang, e geneil, a c'hellfe bezañ marteze Guy de la Tour, aotrou a Benarstang, e parrez Plougouven. Hervez doare, ar Penarstang-mañ a oa mab da Guillaume ha da Jeanne de Gosriant, ha breur da François de la Tour, bet eskob Kemper ha maro Eskob Landreger e 1593.

War a glevas de Keranflec'h, an aotrou a Goëthalec en doe toullet un hent bolzet a-zindan douar evit mont eus e gastell a Germeno betek iliz ar Chapel-

Nevez. Hag evit gwir, gwelout a reer c'hoazh an hentes, en dervezh hiziv. A-dreñv an aoter, en iliz, a lavar deomp de Keranflec'h en e bennad-skrid, ez eus un nor vihan. Digeriñ a ra an nor war ur viñs a zegas ac'hanomp dindan chantele an iliz betek un trepas hag ur c'hav sklerijennet gant tarzhelloù strizh, hag e foñs ar c'hav, e tigor un nor all war un hent bolzet, un tri droatad bennak a ledander. Betek pelec'h e ya an hent ? Ne oar den. Heuilhañ a c'heller anezhañ e-pad 7 pe 8 metr ; met pelloc'h eo stanket ha n'eo ket bet digoret abaoe.

Daoust ha n'eo ket eno en em gav bremañ an itron a Goathalec ? An aotrou a Goathalec, araok mervel, en doe strobinellet e wreg, hag, hervez kontadenn de Keranflec'h, an itron a vev atav dindan kazelgae, dindan maner Kermeno. Bev eo c'hoazh, eta, en ur sal kaer meurbet, pinvidik souezhus, azezet war un tron, en dro dezhi strink hag aour ! O c'hedal unan bennak emañ ? Marteze : rak setu ar pezh a lennomp e dornskrid an itron de Saint Prix, evit echuiñ ar gontadenn :

N'ha chom quen deus ha maner Coatallec nemeit ur coz major bennaguet. Ar garan (= an hent bolzet a-zindan douar) ha veler c'hoaz, mez distrug eo hen meur a blaç. An itroun guez ac he demesel a zo hen aëret, ho c'hortos bout delivret. Aërret zo pepret er garan ? Deus a ze hon sur. M'ha c'hi Medor ur veach ha commanças redéc he bars ac ha woué bed flemmet, flemmet drouc ; enes a zeuas c'houet evell ur c'hoziguel eugen ; lard meurlargé, roët d'hin gant tud coz a yac'has anezan, breman eus c'huec'h bloas warnugent eo.

A breman eus pemp bloas ha tregont, ur plac'h

yauanc a rez ur quest evit delivra ha cazel ye an itroun a Coattalec. Ar quest ha woa bed mad ; an itroun he dewoa galvet ar plac'h p'ha woa ho messal he loennet, ha laret ha nombr' deus ar bloaveziou he woa dindan cazel ye. Evit he tenna ahanne, he faut he lezel tri dez deus tu, lezel an aër d'ober teir guech, bep guech teir tro hen dro d'he c'housoug ; ha mar woa evit hen ober, he vijé graet he fortun. Ar plac'h hen reas henpad diou vech ; mez p'ha zeue an aer d'ober an taerret tro, he crinige ar plac'h quez. Ar pezh he laran dac'h a zo guir. Tud a zo c'hoas hen Plougonver ac a anavezet ar plac'h n'he deus quet c'hallet achui. Eman an itroun hag he plac'h ha gambr er garan. Darn a larr a zo bugale, darn a larr n'han neus quet, betek evit conta d'ac'h. An ini ha neus bolonte ha c'hallout a zo pedet d'ha essaat hen delivra. Triwouac'h bloas a neuz ar vrec ; triwouac'h bloas a neus ar plac'h. Moyen ar brassan ha vo lod an ini hen gouneo. Yauanquis quez, n'om chutaet, n'om gouraget, hag ed d'ha tenna an itroun ha Coattalec, princes ha Portugal, deus dindan cazel ye. »

Hervez ma lavar de Keranflec'h, ar gontadenn ne vefe nemet ar pezh a chom eus ur werz, kanet gwechall gant ar bobl, met ankounac'haet d'ar mare ma skrive hag ar werz-se en em gavfe e dastumadenn gwerziou Pengwern, kaeroc'h, fromusoc'h c'hoazh eget ar gontadenn. « Da hetañ eo e vefe embannet », a lavar de Keranfelc'h evit klozañ e bennad-skrid.

Ne ouzon ket hag e vo kavet ar werz-se e dastumadenn Pengwern. Da vihanañ evel m'emañ levriou Pengwern e Levr di Broadel Paris, n'en em gav ket eno.

Ar gontadenn eo a oa eno gwechall. Lammet eo

bet eus al levr 92, hag hervez doare, hi eo a zo displeget e dornskrid an itron de Saint Prix, adkavet e maner Lesquivit.

Daoust ha ne dalveze ket ar boan d'he studiañ, d'he sklerijennañ un nebeut ?

Lenh a reomp e kontadenn F. an Uhel, e anv Ar Prins Glaz (1), penaos Tugdual, unan eus mibion un ozac'h a Vro-Dreger, a oa bet ret dezhañ mesa gwiñvered ar Roue Frans. An anevaled-mañ, hanter kant anezho, a veze lezet da vont « da redek en ur prat kaer a oa en kreiz eur c'hoad ». Tugdual a dlee digas anezho adarre d'ar Roue, bep abardaez, ha « ma vankje unan hep ken pa zistroje d'ar gêr, oa achu he afer ». Met Tugdual en doe kavet war e hent, e kichen ur feunteun, ur wrac'hig kozh, madelezhus, hag en doe bet ganti ur c'hwitell arc'hant burzhudus. « N'as bo nemet ober ganti, a lavaras korriganez ar feunteun, ter c'houitelladenn, ha kerkent en em gavo da holl winvered, n'euz forz pelec'h e vefont ».

Ni ivez, dastumomp hor gwerziou, hor c'hontadennoù, holl binvidigezhioù hol lennegezh, evel Tugdual e winvered. Petra a ra diouer deomp ? Ur c'hwitell ? Met pa oamp bihan, e raemp anezho gant ur gorzennig kerc'h pe gwinizh, da vare an eost ? Gwrac'hed madelezhus ? Bez ' ez eus a-leiz anezho en hor bro ! Hon youl vat ? Da bep hini d'he c'hinnig d'he vro ; aze emañ an dalc'h.

(1) Dornskrid 14, Levr di Kemper ; gwelit ivez *Contes Populaires de Basse-Bretagne*, t. II, p. 146, *Le Prix des Belles Pommes*.

HUN

Baleadenn un deiz a c'hoañv
War vaezioù breughelel :
Noazhded mistr ar gwez
Ha sioulder kevrinus erc'hegi.

Neoazh ur wazh
A richan er riboul
D'ar vuhez dihewel hag heverz
A hun da c'hortoz advleuntañ.

GANEDIGEZH

Da he vugel roueel
Out het kempennet
Ha kinklet ken pinvidik
Kavell luskellet gant an avel ?

Pe Voudig he bizied mistr
He deus ho kwiadennet
Linselioù seizheñvel
Damruz ha roz ?

D'ar vuhez vurzhudus,
Anezhi ganet a-nevez,
E kinnig da ginkladur
Ar wezenn bechez he bleuñv.

HERVE KONAN

• Ar Wezenn Vurzhudus

Kontadenn gant Maodez Glanndour

Araok d'an den bezañ bet krouet er bed, pa ruilhe boull an douar dre an ec'honder bras, e plije da Roue an Neñv diskepp gwech ha gwech all, hag o lakaat e droad warnañ, sellout ouzh e gened dianav c'hoazh nemet dezhañ. Ha war ar voùll douar o treiñ en neñvoù don, ez arveste lugern an heol war houl ar morioù sal, skedoù arc'hant an erc'hegi war benn ar menezioù. Met dreistholl e kare dezañ furmioù lies ar vuhez drant en doa hadet a bep tu : ar c'hoardeier a c'hourdrouze gant an avel, al loened a lamme, ar bleunioù a hed an deiz a responte er pradeier da steredennoù an noz du. Ar vuhez dre holl a verve ; gonezet he doa pep tra, douar, dour hag oabl ; ar vuhez a skede, a richane, a fronde.

Ha soñjal a reas Roue an Neñv : « Na kaer eo... Koulskoude evit lakaat gwelloc'h urzh da ren war pep tra, d'ober d'ar pep gwellañ bezañ trec'h war gement all, em hije ezhomm unan a vere war un dro fur ha poellek evel va servijerion en neñv, ha stag e dreid war dremm ar bed, evel ar re-mañ ». Evelse a reas : ur fulenn-spered a gemeras, ha ganti ez entanas un tamm douar, hag an tamm douar a dridas, a gomzas, a soñjas ; kaerañ loen a oa bet biskoazh. Mab-den e oa.

Met siwazh, an den a oa ur penn fall anezhañ, ne

blije ket dezhañ sentiñ ouzh mestr an neñv. Hag e vibion a oa gwashoc'h c'hoazh. E lec'h reiñ tro d'an urzh da drec'hiñ, an dizurzh an hini a drec'he ganto er bed. E kalon Roue an Neñv e krogas neuze droug bras, hag e krugas, hag e soñjas raskañ diwar dremm ar bed gouenn fallakr Mab-den.

Stag e oa da skeiñ pa soñjas : « Un druez eo 'vel-kent distrujañ anezho. Setu pezh a rin, lezel ar re fall a gevret ha bodañ ar re vat. Ar re-mañ e roin dezho un douar kaer, un douar pinvidik ma c'hel-lint gonit din ennañ, bleunioù dispar, frouezhioù saourus, loened mistr. Ha diwall a rin an douar-se gant ur voger greñv, na zeuio ket an dud all d'ober o mesk eno ». Hag a reas.

E pad ur pennadig ez eas mat an traoù. Met ar re se merket gantañ da vezañ e servijerion feal, a oa diek-diek ken e oant. E lec'h labourat, plantañ, दौरa, tennañ al louzou fall, e oa gwell ganto chom da c'hourvez en heol, ebatal hag ober banvezioù bras an eil e ti egile. N'o doa damant nemet d'o c'horf. Douareier Roue an neñv a chome distruj, gonezet gant an drez hag al lastez.

« Kastizañ a rin anezho, emezañ ; o dihuniñ a rin dindan flipad ar gelastrenn. Aes-kaer e vo ». Rak e-lec'h diwall ar voger greñv hag he mirout e ratre, an dud o doa lezet anezhi da gouezhañ a dammoù, hag e teue bremañ gant asant mestr an neñv, an estrenion d'o argadiñ. Laerezh a rejont, lazhañ ha kas ganto da sklaved ar re a gavjont dindan o dalc'h.

E kreiz ar boan e savas keuz e kalon tud al liorz, hag e c'houlennjont digant Roue an Neñv o fardon. Hemañ, madelezhus, a asantas. Ar voger a voe adsa-vet, an douar naetaet, adplantet, दौरaet, hag e voe

adarre ur vro gaer anezhi, pinvidik, dudius ha laouen gant richan an evned ha lammoù mistr an heizezed.

Ne badas ket siwazh. En em lezel a rejont adarre d'an diegi, d'ar blijadur, d'an hudurniezh, hag adarre Roue an Neñv a skoas ganto an hevelep kastiz. Hag adarre e tistrojont dezhañ, diw wech, teir gwech, peder gwech...

Ken ma lavaras Roue an Neñv : « Awalc'h evelse ! Awalc'h am eus eus an dud-se. Gouzout a ran petra 'rin ».

E kreiz al liorz aloubet ur wech c'hoazh gant an drein, an dreiz hag al lastez, e hadas ur c'hreunenn : « Ur c'hreunenn vurzhudus, emezañ, gouzout a ran petra 'ran ».

Diwar ar c'hreunenn e kreskas ul lilienn, a savas o troiellat, a-us d'an dreiz, a-us d'an drein, uhel, uhel, hag a vleunias en heol. Ur vleunienn hec'h unan, ur vleunienn kaer-dispar, gwenn-erc'h, skedus ha bev, evel ma vefe bet sklerijenn, ar sev a labourer enni. Ha troet ken mistr e oa ar bleuzeliannoù, ken c'houek e oa ar c'houezh a save diouti... An evned glas o kuriuziñ. ar pennglaoued, an tinterion, a chome souezhet, hag e kuzulikent kenetrezo o lavarout e oa kalz kaeroc'h eget kement hini tro war tro a-us d'al louzou-lastez, ne oa bet betek-hen el liorz bleunienn ebet ken livrin, ken mibin, ken flour, ken ovesk.

Hogen ne voe nemet al laboused a welas a oa se ur burzhud. An dud gant o diegi, o blijadur, o hudurniezh, ne weljont ket. Ha koulskoude, ur gwir vurzhud e oa ar vleunienn se. Un deiz, sed ma tougas ur c'hreunenn hec'h unan a gouezhas diouti, hep na

weñvas ar vleunienn, hep na gollas he sked nag he frond. Splannoc'h zoken e seblante bezañ. Ha kammed ne weñvas ar vleunienn, ken a zeuas goude bloavezh ha bloavezhioù, Ael'ed Roue an Neñv, da-guñtuilh anezhi evit e liorz kuzh.

Ar c'hreunenn avat he doa ruilhet war an douar, a oa en em sanket ennañ, hag ur blantenn a save diwarni : « Ul lilienn eo adarre, a lavare an evned glas, deuet da welout ». — « N'eo ket, a responte reoù all, ur wezenn yaouank eo ». Gwir eo. Ur wezenn yaouank a oa a greske goustadik bloavezh ha bloavezh. E pad pell e chomas dianav d'an dud. Goude tregont vloaz n'o doa ket c'hoazh taolet pled outi. Met pa grogas neuze fust ar wezenn da devaat, he fenn da ledanaat ha da ledanaat, ken a c'holoas da vat ar vro, e voe ret d'an dud teurel evezh. Hag e teujont da sellout outi.

Hiniannoù gant plijadur : « E kreiz an deiz gri-zias, emezo, dindan skeud he skourroù e kavimp freskder d'hor c'horf ha distenn d'hon ene ». Hag e pad ma oant dindani e seblante dezho en em sile enno ur yaouankiz nevez, un nerz beureel a roe d'o c'halon frealz ha lusk. Selaou a raent gant esmae trouz an delioù, hag e klevant er sarae'h-se komzoù iskis diwar benn mestr an neñv hag e rouantelezh : ha gwelloc'h e savent ac'hano, c'hoant ganto servijout o roue dilezet, hag e krogent gant kalon da dennañ kuit lastez ar parkoù bras.

Met reoù all a lavaras : « Mar kendalc'h ar wezenn-se da greskiñ evel ma ra, e vo hepdale gonezet ganti ar vro a-bezh ha petra 'zeuimp neuze da vezañ. Teurel a raio he skeud war hon patatez hag hon ed,

ha ne vo tu ebet da gaout netra. Mervel a raimp gant an naon, hag evurus c'hoazh mar ne zeu ket an dud estren da welout petra eo ar wezenn iskismañ, ha da flastrañ pep tra en hor bro. Evit hon silvidigezh hag hini hon bugale, ret eo troc'hañ anezhi. »

Ne gredjont ket koulskoude mont da ziskar ar wezenn 'pad an deiz gant aon na zeufe ar re all da herzel outo. Met un nozvezh en em glevjont d'hen ober ouzh skleur al loar gann, pa vefe kousket ar re all. En em vodañ a rejont, hag ar bouc'hili da sevel, da luc'hañ ur pennad en aer, ha da gouezhañ ponner o skeiñ hag o troc'hañ. Mallozh ! Diwadañ a ra ar wezenn evel un den. N'eus forzh. Kondaonei eo da gouezhañ, troc'het e vo. Ha da skeiñ, ha da skeiñ. Gwadet holl eo an douar, hag int ivez. Ha da skeiñ gant muioc'h c'hoazh a gonnar, ken a gouezhas en ur strakaden spontus a rogas sioulder an neñv, evel ma vije bet ur griadenn vev.

Chom a rejont spouronet o klevout ar vouezh-se. Met unan a soñjas er frouzhenn vurzhdudus a guzhe e kreiz ar wezenn, ur frouzhenn nemeti a luc'he splann etre ar skourroù du : « Na chomit ket evelse da sodiñ, emezañ, ret eo ivez mont d'he lazhañ gant aon na savfe tra ebet diwarni ». War an taol e toulljont anezhi. Ur berad gwad, ur berad dour, ha netra ken, kleuz e oa, netra enni.

« Kouskomp e peoc'h ha didrabas, emezo. Maro eo da vat. Arc'hoazh an heol splann, diskeud, a baro adarre war hon trevadoù ».

Ar re a voe keuz ganto a voe an dud se a gave dindan ar wezenn frealz d'o eneoù, hag a blije dezho klevout en he skourroù mouezh avelig an noz. Hag e lavarent : « Bremañ eo echu dimp levezet ar

vuhez, ne vo ken dimp nemet samm hor glac'har da zougen dispi, ponneraet c'hoazh gant hini hor c'herseenn ».

An dud drouk avat a c'hoarzhe gant goaperezh leizh o genoù. Ne oant ket koulskoude kement se en o aes : gwad ar wezenn, ar griadenn, kement se a oa bet iskis.

Un deiz a dremenas, daou zevezh, netra. Mat eo, a sonjent.

Met d'an trede pa savjont, ar wezenn diskaret ne oa ken anezhi, ha war he skosenn ur wezenn all bras divent a oa savet. Ur wezenn wenn, treuzwelus evel gwer-strink, a gase he fenni betek e lein an neñv. Ha bemdez e kreske muioc'h, uheloc'h, ledanoc'h : « Mar kendalc'h, emezo, eo an douar a bezh a vo gonezet ganti. ». Petra ober ? he diskar adarre ? Hen klask a rejont e kreiz un nozvezh du, met ar vouc'hal lemman n'ae ket e barzh ar c'hef, a vec'h ma c'helle damgignat ar wezenn ; kalet evel diamant e oa.

Hag e krogjont da vallozhiñ Roue an Neñv. Hemañ a oa laouen e galon : « Bremañ, emezañ, ar re a glask ar frealz a gavo anezhañ gant va gwezenn a sklerijenn. Pa vennañ un dra bennak, me an hini kreñvañ ».

Ar wezenn a c'holoe bremañ ar bed holl. Bleu-nioù a bep seurt a skede enni evel steredennoù. Frouezhioù saourus a zareve en he skourroù, frouezhioù a seizh seurt a roe levezet ha nerzh da gement hini o dañvae. An dud a bigne enni da gutuilh anezho. Hag o tilezet an douar e klaskent bod en sklerijenn he brankoù da vevañ enni ur vuhez neñvel. Ha selaou a raent, bamet, ar c'hanennoù a save er

wezenn, a hed an deiz, a hed an noz, evel ur genso-
nadeg c'hlan a vouezhioù, dinamm, peoc'hus, dia-
men.

Un deiz, ar wezenn vurzudus a zibrado diouzh an
douar, e leizh a dud neizet en he brankoù, hag e
savo en sklerijenn an heol betek en palez Mestr an
Neñv. Ha pep ma savo e steuzio neuz ar wezenn gent,
hag un den en em ziskouezo ramzel, Mab doueel
Roue an Neñv, o pignat gant diri an oabl, hag o kas
gantañ war e lerc'h ur boblad tud da levnez ur vro
beurbad.

Kristeniezh ha Speredegzh Vrezhon

Hanter-kant vloaz diwezhañ an naontekvet kant-
ved a zo bet mare ar brezel a-enep ar Gristeniezh
war dachenn ar ouiziegezh. Ha setu ar rejimantoù
a laboura a-enep ar relijion : ar Boellegourion, an
naturelourion (rejimantoù kozh gant dilhadoù ne-
vez), an hollskiantourion, an hollarnodourion (reji-
mantoù nevez). Hag argadet eno eo aet an dud a
Iliz da stourm ouzh o zamallerion. E gaou avat hon
eus kredet e oa hon enebourion evit ober un dra
bennak a bouez a enep dimp. Hep dale eo bet dis-
kouezet d'an holl ne oa o armoù nemet skouedoù
kartoñs ha klezeier koad. Int o-unan hep dale o deus
komprenet ne dalveze mann kenderc'hel er stumm-
se ha n'eus ken eno bremañ o faeañ gant jestroù bras
an dud a Iliz, nemet un toullad Don-Kic'hoted, aet
o blev war wennaat, hag o divesker war seizañ.

Koulskoude pa weler ar bern levrioù, pennadoù,
prezennoù, bet savet neuze da bourvezioù brezel,
ha ken bihan al lodenn anezho o talvezout c'hoazh
evidomp un dra bennak, n'heller ket mirout a soñ-
jal hon eus kollet kalz amzer gant an dud-se.

Frouezhus eo bet hepken an tabud, lec'h ma stok
ar ouiziegezh gant ar vuhez, evel en Istor, er Brede-
rouriezh.

War bouez ar stourm-se hon eus trompilhet gant

lorc'h hon doa ni ivez ur skiant katolik, da lavarout eo kristenion o labourat war ar ouiziegezh, hag int na poellekoc'h na sotoc'h eget ar re all. Ha derc'hel a reomp d'hen ober, evel pa n'hon dije ken goude-se nemet kousket d'ober.

Brav eo pleustriñ war ar skiantoù bras, nemet gwelloc'h e vije c'hoazh bezañ taolet evez war un dachenn all : hini al lennegezh, an arz, ar speredegezh. Pouezañ a ra ar ouiziegezh war ar speredoù a-vremañ, gwir eo. N'eo ket-hi koulskoude an aergelc'h ma vevont ennañ peurliesañ. Kreñvoc'h eo c'hoazh levezon ar romantoù hag al levrioù a lenner, ar skeudennoù a weler, kement a reer gantañ en dro d'ar vuhez pemdez.

Kredit ac'hanon, setu al lec'h emgann divizet evit ar bloavezhioù da zont. Goude bezañ klasket un tam-mig abeg ouzhip gant kudennoù ar Gevredigezh, tud an direlijion hep koll amzer, a zo aet war an tu-se.

Talvoudegez-dreist a lakaan war deñzorioù an arz, ar sonerezh, al lennegezh kristen. O studiañ, o brudañ a zo un dra ret. Ha strivañ da sevel reoù nevez a zo marteze ar gwellañ abostolerezh en amzer vremañ. Pa welan, avat, skolidi hor c'helenndioù kristen o vont ermaez anezho, dizesk a-grenn war binvidigezhioù ar sevenadurioù kristen, hep bezañ komprenet morse, nag ur wech zoken, uhelbriz taolennoù Fra Anjeliko, pe Breugel, kened liesvouezhiadurioù Palestrina pe Van Bergem, ne dleer ket bezañ souezhet mar ne bad ket en o c'halon ar vuhez kristen ; n'eus ket bet roet dezho un aergelc'h speredel ma c'hellfent bevañ.

Amañ am eus pledet meur a wech gant kudennoù

ar Speredegezh. A zevri kaer. Klasket am eus adkavout evidon ur weledigezh kristen eus ar bed hag eus ar vuhez, ha lakaat ar re all da dennañ gounid eus va strivoù. Ha war un dro e felle din chom brezhon rik, gant hon doareoù santout a-ouenn. Met daoust hag e c'hell an dra-se bezañ, pe n'hell ket ? Daoust hag e c'hell hor Speredegezh vrezhon klotañ, gant hor C'hristelezh, pe n'hell ket ? O tilezel ar sevenadurezh c'hall-roman-gresianek, da vont gant hentoù Breizh, daoust hag am eus kemeret an hent tostañ d'ar feiz, pe gentoc'h un hent arvarus ha risklus, teñval ha dall, lec'h e vije darbet din diroudennañ pe sac'hañ ? Setu amañ ar respont.

Kemeromp an eil war lerc'h egile ar perzhioù hon eus dizoloet d'ar Speredegezh vrezhon, ha gwelomp penaos e klotont gant ar vuhez kristen.

Kavet hon eus e oamp techet da lakaat ar galon uheloc'h eget ar poell. Hag an den-dreist evidomp n'eo ket an den a ijin, met an den a galon. Rak d'an droug e tro an ijin hep ar galon reizh, ha n'eo ket ar poell a ra d'un den bezañ mat, met e galon. An den war an douar n'eo ket galvet da anavout holl skiantoù ar bed, met d'ober ar pezh a zo reizh. Gwelout a reomp bemdez pebezh reuzioù a sko gant an den pa ne glask nemet an ijin hep uhelaat ar galon.

Gouzout n'eo ket awalc'h ; n'eo ket gouzout a dalv dreist holl. Met kaout ur mennad reizh, en em luskañ gant youl ha kalonegezh war du ar pal merket. N'eo ket bet lavaret gant an Aeled en nozvezh Nedeleg : « Peoc'h d'an dud a boell », met d'an dud a youl vat. Hag hon Salver n'en deus ket embannet :

« Evurus an dud a ouiziegezh vras », met « Evurus ar re o deus naon ha sec'hed a reizhder ». Rak ar Sant dirak an Iliz n'eo ket an hini a anav ar gwellañ, misterioù ar feiz, met an hini a vev diouto. Ar Sant eo an den a galon hervez Doue, an hini a ziskouez vertuzioù dreist.

Hiniennoù a lavaró : « Gwall skoemp eo ar galon, ur galloud dall n'eo ken, ha risklus hon ren diouti ». Ya. Gouzout mat a reomp : kalon ha kalon a zo. Met pa lavaromp da veuliñ unan bennak : « Hennez 'zo un den a galon » e lavaromp ur galon vat, ur galon uhel. N'eo ket ur galon a froudenn, nag ur galon a stultenn, nag ur galon a orged. Rak an hini a dalv eo an hini sklerijennet gant un uhelvenoz, an hini a gerzh war-du kement 'zo splann ha kaer.

Ar pezh a ra braster an den a ra ivez e wander. Ar paour kaezh kalon tennet didennet war du an uhel gant ar spered, war du an traoñ gant ar c'hof, ar paour kaezh kalon a c'hell pec'hiñ hag a ra, si-wazh ! Met ar spered ivez. Ha gwashoc'h pec'hed ar spered, rak n'eus nemet ur pec'hed n'hall ket kaout e bardon, hini ar spered a-enep sklerijenn ar Spered Santel.

Hag ar galon n'eo ket ken dall-se. Tamallerion na brizit nemet sklerijenn dreut ho soñjoù-den, ar galon vat a gavo kentoc'h egedoc'h, tu da dizhout ar gwirionezioù donañ : « Rak an hini a ra hervez ar gwir a zeu d'ar sklerijenn » (Yann, III, 21), hag e ro e galon d'e spered tizhout kevrinoù donañ an Aotroù Doue.

Talontp pled eta ouzh hor c'halon ma savo hor spered d'an uhelañ. Ar reizh anezhañ e-unan a sec'ha. Pa labour avat ar reizh da sklerijennañ ar galon,

pa glask eviti hent ar vuhez, neuze e kavint o daou ar vuhez, hag e tizhint an uhelañ hag an donañ.

Komzet hon eus eus ar reizh. Petra eo ar reizh ? Derc'hel rik d'ul lezenn skrivet, pe mont hervez hon emskiant ? Petra a vefe ar c'hristenañ, ar gwir pe an « droet » ? Al lezenn strizh, hollek, a laka pep-hini dindan an hevelep yev, pe ar reizhder gwirion a varn hervez an dud hag an doareoù ? Petra a dleomp karout, al lizherenn hag a laz pe ar spered a ro buhez ? Ho pet soñj ez eus bet gourc'hemennet dimp, bezañ azeulerion da Zoue en spered hag en gwirionez.

Ar wirionez plaen n'eo ket eta hini ar menoz difetis serret en un destenn a lezenn. Ar reizhder hag ar wirionez a zo war dachenn ar fetis.

Met ne blij ket deoc'h va gwelout o teurel an dispriiz war ar menozioù a anvit ar re uhel. Ne zispriizañ ket anezho. C'hwi eo a zispriiz ar menozioù fetis, ha setu ar pezh a damallan deoc'h. Keit ha ma chomit war an difetis ne zalc'hit ket ar wirionez klok, an holl wirionez, met hepken ul lodenn anezhi.

Anavout mat a ran talvoudegezh ar soñjoù digorf ha difetis. Ganto e sklera ar menozioù ; hor c'has a reont da zizoleiñ traoù nevez ; ganto e lakaomp urzh e rouestl boudoù ar bed. Met gwir hon eus ni Brezhoned, pa lavaromp n'int ket awalc'h, na war dachenn an traoù douarel, na war dachenn ar relijion.

Petra 'zo displeget dimp en Aviel, menozioù digorf ur Brederouriezh, pe gwirionezioù fetis, ha bev ? Petra 'zo da gentañ danvez hor feiz kristen, soñjoù difetis, pe gwirvoudoù leun. Hon Doue n'eo ken hini ar Brederourion bagan, n'eo ket ur menoz kleuz, di-

vuhez ; hon Doue a zo an Doue bev, ha Personelezhioù an Dreinded o deus pephini he dremm. Darrempredoù o deus ganimp, pephini en un doare disheñvel. An Tad en deus divizet ar grouadelezh evel m'emañ. Ar Mab a zo diskennet en hon touez oc'h en em gorfañ. Ar Spered Santel a labour d'hol luskañ. Personoù an Dreinded a zo en em staget ouzh darvoudoù ar bed-mañ. Donedigezh ar Mab, donedigezh ar Spered Santel o deus o lerc'h en istor. Ganedigezh Jezuz Krist, e vuhez, e Basion, e Zarsorc'h a zo darvoudoù fetis, o kaout lec'h war un dachennad douar hag etre tud resis. Ar pezh a ra dibarelezh hor relijion eo bezañ diazezet war darvoudoù istorel o kaout war un dro ur ster hag un dalvoudegezh hollek ha peurbadel. Met darvoudoù fetis da gentañ. Ne welomp ket awalc'h pebezh re-veulzi speredel eo bet ar Gristeniezh er bed pagan a wechall. Evit speredoù uhelañ ar Baganiezh, kement a zo fetis er bed a oa teñvalijenn, falsentez, amvoud ; an hiniennel n'helle ket, a lavarent, bezañ tra ar ouiziegezh, met an difetis hepken. Hemañ hepken a oa sklerijenn, gwirionez, boud. Ha setu ur relijion a'n em ginnige diazezet war ar fetis, hag a gomze eus un Doue engorfet, ur relijion o'n em lakaat da furnez, hag o kinnig da sklerijenn-dreist darvoudoù istorel. Moarvat e veze diskouezet Doueed Olumpos dindan doareoù tud, met ne oa den poellek ebet en dije soñjet e oa se, estr eget faltaziennoù hag huñvreoù. Ober avat eus un den gwirion un doue, ha krediñ e dasorc'hidigezh ar c'horfoù, pebezh soto-ni ! (1)

(1) Sellit en Oberoù an c'hrestel peseurt degemer a voe graet da brezegenn Sant Paol dirak tud-veur Atena.

Doktored kentañ an Iliz, kalz muioc'h egedomp, a sante an diforc'h bras a zo etre ar Brederouriezh pagan hag ar Gristeniezh. Hag o virout skiant eus dibarelezh o feiz, e choment, pa glaskent prederiañ war ar relijion, war dachenn ar gwirvoudoù. Krouet o deus ur brederouriezh war ar fetis. Gwelit da skouer sant Aogustin ; ho pet soñj eus e levr : « Keoded Doue » a zo prederouriezh kristen war mister ar bed fetis (1). Hag ar stumm se he deus miret ar Brederouriezh kristen aogustinat betek addonedigezh ar spered kozh pagan ar Grenn-Amzer gant an Averroadegezh hag ar Boellegouriezh.

Prederiañ war ar bed fetis n'eo ket bepred chom war c'horre. Piw a c'hellfe lavarout n'eus ket donder e soñjoù Sant Aogustin ? Piw a gredfe lavarout n'en deus ket tizhet donoc'h eget an Doktored avremañ ? Diskleriet en deus gwelloc'h egeto ster don ar vuhez hag ar bed, rak mister ar bed, n'emañ ket war dachenn an difetis, met war hini ar fetis.

Kaout a ra dimp mont en donder, p'hon eus meret gant ampartiz kealioù ha termenadurioù digort. Koulskoude, peurliesañ, n'hon eus graet gant se nemet sevel ur skeudenn skañvaet eus an dra, ul linen-

(1) « Si philosophe qu'il soit, Augustin reste un philosophe concret, qui observe moins pour disséquer que pour grouper, plus porté à rapprocher les êtres pour les considérer dans le rayonnement de Dieu, qu'à les analyser pour les considérer en soi, sous un angle bien délimité. On doit encore voir là un effet de la *contemplation* ? Celle-ci n'éclaire directement que sur Dieu, sans doute ; mais par une conséquence nécessaire, elle rattache aussi à Dieu toute chose, non seulement l'Écriture, le Christ, l'Église et les mystères, mais toutes les créatures, car elles sont des images de Dieu et ordonnées à lui. Malgré sa prodigieuse subtilité, Augustin a suivi une méthode générale plus *synthétique* qu'*analytique* ». F. Cayré, Précis de Patrologie, Tome I, p. 654.

nadur aes da veizañ, a blij dimp seul vuioe'h maz eo skañvaetoc'h hag aesoc'h sellout outi. Met mar-teze n'omp ket aet e donder an dra lec'h ma weler anezhañ gant kement a zo anezhañ. Ha war dachenn ar relijion kristen n'eo ket awalc'h an termenadurioù difetis, daoust maz int ret. Reiñ a reont d'an enklask war ar fetis, henchadurioù anat ; resisaat a reont ar soñj ; ganto ne goller ket ar roud eeun. Met n'int ket awalc'h, evel n'eo ket awalc'h evit anavezout ur vro, kemer ur gartenn ha chom en e gambr d'he studiañ. Ar Gristeniezh a zo gwirvoud, a zo buhez.

Prederouriezh kristen an Doktored kentañ hen goar mat. E lec'h bezañ techet evelomp d'ar poel-lataerezh, e oant douget d'an arvesterezh, d'ar gevri-nouriezh ; o'n em soñjal war vister ar bed fetis, evel m'hen diskoueze o meiz-den hag o feiz, e welent ennañ bezañs hag ober Doue, klask a raent ennañ mennad Doue ha roudoù e glokterioù.

Hor speredegzh vrezhon, a gav din, hol laka barrek da gompren gwelloc'h eget reoù all, ur prederouriezh evel hini Sant Aogustin ha da dennañ mat war un dro eus an ampleoù gonezet war dachenn an difetis, hag eus mennozioù bev an arvesterezh a wechall.

Fiñv ha difiñv. Mar sellomp ouzh ar gwirionezioù difetis e tleomp lavarout ez int difiñv : ne gemm ket da skouer, lezennoù ar Jedoniezh, na tezennoù ar Ventoniezh gant darvoudoù an Istor. Mar sellomp avat ouzh ar bed fetis ma vevomp ennañ, n'eo ket ur bed difiñv. Degouezhioù nevez en em ziskouez dimp, ha n'eus netra er bed fetis a vefe div wech he-

velep tra. Daoust hag e vefe ar weledigezh diwezhañ se an hini gwirionañ ha talvoudusañ d'ar relijion ? Eo. Sed an hini a gaver a-hed pajennoù ar Skritur Sakr. Tremen a ra doare ar bed-mañ (I Kor. VII, 31) ha n'hon eus ket amañ un ti da badout. Un diwezh en devo ar bed ma vevomp ennañ, ha ni hon-unan a dremen hor c'horf.

Ar Baganiezh kozh avat a ziskoueze ar bed evel un dra divrall ennañ e-unan, ha sed an dro-spered a zo c'hoazh gant ar re ne sellont nemet ouzh an difetis ; en em serrañ a reont en o lorc'h hag ober a reont eus o gouiziegezh, ar bed n'eus nemetañ ; doueaat a reont ar meiz hag en em sellout a reont evel ul lodenn eus ar Spered meur a lakaont ar ouiziegezh da vezañ ar soñj anezhañ

Evito, ar bed-mañ a zo peoc'h. Rak etre ar gwirionezioù difetis n'eus ket emgann, met kloterezh da vat. Maz eus brezel en traoù'zo, kement se a zo, emezo, evel ur mac'her-noz e soñj Spered meur ar bed ; kement-se a vo skarzhet, gant labour ar ouiziegezh, hag e trec'ho er peoc'h emskiant ar poell. Setu ar pezh a zo bet desket dimp gant spered pagan hellasek Bro C'hall. Petra zo eta hervez hon relijion, pe ar spered-se a lak an den da vorediñ en surentez touellus ar bed-mañ, pe spered an hanternoz, ar spered keltiek, a ziskouez eneoù o vont war enklask, o tañvañ a-wechoù er gaou un evurusted dibad, met eneoù diwalc'h bepred, e talvez evito lavarenn splann sant Aogustin : « Hep diskuizh eo hor c'halon, betek ma tiskuizho ennoc'h ».

Pehini eo lezenn ar bed-mañ ? Kavout a reer er Skritur un arroudenn hen diskouez kaer : « A dal

d'ar gwall emañ ar mad ; a dal d'ar marv, ar vuhez ; a dal d'an den reizh ar pec'her. Sell evelse eus holl oberoù an Uhel-dreist : emaint daou ha daou, an eil enebet ouzh egile » (Levr Ben Sirac'h, Eklesiastik, XXXIII, 15). Ar stourm eo eta lezenn an douar-mañ. Evelse en deus mennet an Aotrou Doue evit reiñ muioc'h a sked da drec'h ar mad. Krouet en deus ar bed evit an Harozed, evit ar Sent, evit ar C'hrist hon Doue. Ha gwell eo kalonegezh ar C'hrist kaset betek ar barr, gwell eo kalonegezh ar re o deus tostaet outañ a galz pe a nebeut, eget doare ur bed hep pec'hed, hep droug, lec'h ne vefe ket bet tro d'an trec'h-se. Enebiezh er bed, enebiezh ennomp, ar vuhez a zo un emgann a dle echuiñ gant hon trec'h. Deut on, eme hor Salver, da zegas ar stourm er bed-mañ. Hag evurus ar re a ya gant tan d'an emgann. Na chomit ket klouar, gwelloc'h c'hoazh bezañ yen. Bezit a du pe a enep. Rak ar re a ya e barzh rouantelezh Doue eo ar re daer : violenti rapiunt illud (Maze, II, 12).

« Me eo an Doue bev » a lavar dimp hon Aotrou. Ur wech c'hoazh ne chom ket hor relijion war dachenn ar menozioù kleuz ha difetis. Ar re-se n'int ket awalc'h da leuniañ kalon an den. Ar Gristeniezh a zo buhez. Hec'h adkavet am eus en he sked o pleustriñ hentoù Breizh. Ha pa ne glasken nemet Feunteun Baranton evit frealz va faltazi, am eus gwelet e oa ar feunteun-se war un dro ur vammenn a splannder, ur stivell a sklerijenn-spered evit ar feiz a zougen em c'halon.

Spered Breizh a zo buhez.

Maodez GLANNDOUR.

A dreuz lenn

EN UR RAMBREAL, gant Yann Vari Kerwerc'hez, romant-polis a 256 pajenn, e ti Skridoù Breizh, Brest.

Dleet e oa e gwirionez da romant Yann Vari Kerwerc'hez priz lennegel ar Framm keltiek evit 1943, a zo bet roet dezhañ. Rak diskouez a ra ampartiz an oberour da ijinañ degouezhioù a wechoù farsus, a wechoù spouronus, bepred souezhus. Ur gwir dudi eo lenn al levr, yac'h mat e spered, doust ma c'hoarvez da haroz ar romant en em lakaat a wechoù, di-chipot, en darempredoù e c'hellfe bet marteze riskus evit reoù all.

Brezhoned leun a vuhez hag a emskiant broadel a dro dindan hon daoulagad, e kreiz ar muntroù, an enklaskoù, ar c'hevrin hag ar skrij. Hag an ton-se a eeunded-vuhez, a lealded, a arzelezh, a ziskouez dimp brezhoned ar romant, a zo fresk ha digorus-tre.

Priz lennegel evit 1944

« Kenvreuriezh an Arzoberourion vrezhon » a gin-nig evit ar bloaz 1944 he friz lennegel, *pemp mil lur*, d'un oberenn lennegezh skrivet e brezhoneg : romant, levr-kontadennoù, pezh-c'hoari, barzhonegoù, h.a.

Ar varnerion war ar skridoù a vo an ao.ao. Abo-

zen, Youen Drezen, Maodez Glanndour, Loeiz Herriou, ha Pêr Mokaer.

D'an deiz kentañ a viz gouere 1944 e ranko an oberennoù bezañ degouezhet e dalc'h ar Genvreuriezh. O c'has d'an aotroù Yann Merrien, I, Kae Chateaubriand, Roazhon.

Bec'h eta d'al labour, ma vo kaset d'ar varnerion kement 'a oberennoù brezhonek, hag ez eus bet a skridoù galleg, ur bern anezho, evit priz 1943 ar Genvreuriezh.

KANVOU

Ho pet soñj en ho pedennoù dirak an aotroù Doue, eus Alan ar Roue, eus Rosporden, Doue da bardono dezhañ, eñ hag a zo bet breizhad feal en e vuhez hag en e varo.

GERIOU DIAES

- Aogustinat* : eus skol Sant Aogustin, « augustinien ».
Arzelezh : doare ar pezh a zo arzel (artistique).
Arroudenn : « passage dans un texte ».
Arvesterezh : « contemplation », eus arvest, arvestiñ.
Averroadegezh : kelennadurezh diskiblen Averroes.
Boud-où : « être, l'être », eus ar verb bout = bezañ.
Breughel : hag o deus doare taolennoù Breughel.
Keferata, -et : lakaat keñver ha keñver.
Keoded -où : Keoded Doue = civitas Dei. Dont a ra Keoded eus al latin Civitas. Chomet ar ger en anvioù lec'hioù gant ar stumm Yeoded.
Kevrinouriezh : « mysticisme », eus kevrin = tra guzh, mister.
Klotañ : « rimer, concorder ».
Kristelezh : doare don ar gelennadurezh hag ar vuhez kristen.
Dihewel : ha n'hall ket bezañ gwelet aes ; hewel = aes da welout.
Difetis : « abstrait » ; sell. ouzh fetis = « concret ».
Difienn : neudenn torret er steuenn.
Diwezh : fin, sell. ouzh diwezhat.
Fetis : « concret ».
Gwirvoud-où : pezh a zo en gwirion, « réalité ».
Gwrez : tommer.
Hevez : aes da verzout, da welout, da santout.
Hollarnodour : « empiriste ».
Hollskiantour : « positiviste ».
Hollek : « universel, général ».
Jedoniezh : Skiant ar Jediñ, « mathématique ».
Limestra : liw ruz mouk.
Meiz : « intelligence ».
Mentoniezh : skiant ar mentoù, « géométrie ».
Poellataerezh : « ratiocinatio », « pratique du raisonnement ».
Poellegour : « rationaliste ».
Prederouriezh : « philosophie ».
Stereg -i : strollad steredennoù, sell. ouzh ster = stered.
Termenadur : « définition ».

Studi hag Ober

Dastumadenn drimiziek
Rener : Loeiz ar Floc'h

Koumanant bloaz : 30 lur

Kas pep lizer hag an arc'hant da :

Abbé Louis LE FLOC'H
Vicaire à Guingamp (Côtes-du-Nord)

Compte Chèques Postaux 34.212 RENNES

Priz an niverenn : 9 lur

Aotre-embann niv. Pc 609

Autorisation de paraître Pc 609